(इंग्रजीमध्ये टंकलिखित न्यायनिर्णयाचा मराठीत अनुवाद)

[२०१८] ४ एस. सी. आर. १००३-१०११

मदन @ मधु पाटेकर

वि

महाराष्ट्र राज्य

(फौजदारी अपील क्रमांक १०२५/२०११)

०६ फेब्रुवारी, २०१८

[मा. न्यायमूर्ती एन. व्ही. रमणा आणि एस. अब्दुल नजीर]

दंड संहिता, १८६०: कलम ३०२ - भाजलेल्या जखमांमुळे अनैसर्गिक मृत्यू - सरकारपक्षाचा खटला असा होता की अपीलकर्ता-आरोपीने पीडित-मृतावर रॉकेल ओतून तिला जिवंत जाळले - पीडितेच्या मृत्यूपूर्व जबाबांच्या आधारे कनिष्ठ न्यायालयाने अपीलकर्त्याला कलम ३०२ अन्वये दोषी ठरवले - उच्च न्यायालयाने शिक्षा कायम ठेवली - अपीलावर निर्णय दिला: परिस्थिती आणि वस्तुस्थितीचे सखोल मूल्यमापन केल्यानंतर कनिष्ठ न्यायालये समवर्ती निष्कर्षांवर पोहोचली- रुग्णाची तपासणी करून फिटनेस सर्टिफिकेट देणाऱ्या ड्युटी मेडिकल ऑफिसरकडून पीडितेची फिटनेसस्थिती बाबत शेरा प्राप्त केल्यानंतर विशेष कार्यकारी दंडाधिकारी यांच्याद्वारे मृतव्यक्तीचा मृत्यूपूर्व जबाब नोंदविला गेला, – मृतव्यक्तीने घटनेचे वर्णनकेले आणि आरोपीचे नाव स्पष्ट व ठाम शब्दात गुन्हेगार म्हणून

घोषित केल्याने मृत्यूपूर्व जबाबाच्या सत्यतेबद्दल शंका नाही - त्या दृष्टीने मृत व्यक्तीचा मृत्यूपूर्व जबाब हा आरोपी-अपीलकर्त्याला दोषी ठरविण्याचा एकमेव आधार ठरू शकतो - मृत्युपूर्व जबाबांमध्ये कोणतीही कमतरता नसल्यामुळे आणि आत्मविश्वास पूर्ण जबाब असल्यामुळे आरोपीचा दोष संशयापलीकडे सिद्ध झाला आहे असे तर्कसंगत मत कनिष्ठ न्यायालयाने नोंदवले - अशा प्रकारे, दोषसिद्धीच्या आदेशात हस्तक्षेप करण्यासाठी आधार तयार केला गेला नाही - पुरावा कायदा, १८७२ - कलम ३२.

मृत्यूपूर्व जबाब : मृत्यूपूर्व जबाबाला धोकादायक प्रकारचे पुरावे बनवणारे विचार - चर्चा - मृत्यूपूर्व जबाबावर अवलंबून राहण्याचा न्यायालयाचा सावध दृष्टिकोन - मृत्यूपूर्व जबाबाला पुष्टी मिळाल्याशिवाय तो दोषसिद्धीचा एकमेव आधार होऊ शकत नाही - न्यायालयांनी सावध गिरी बाळगली पाहिजे आणि न्यायालयाच्या मनात विश्वास निर्माण केला गेला तरच त्यावर अवलंबून राहिले पाहिजे - जर मृत्यूपूर्व जबाबामुळे न्यायालयाच्या मनात त्याच्या शुद्धतेबद्दल आणि सत्यतेबद्दल काही शंका निर्माण झाली तर, सबळ परिपोषक पुराव्याशिवाय कारवाई करू नये.

अपील : विशेष अनुमती याचिका - अनुमती असेल तेव्हा वस्तुस्थितीचा समवर्ती शोध पुन्हा विचारार्थ घेणे – चर्चा केली.

अपील फेटाळत न्यायालयाने खालीलप्रमाणे निर्णय दिला.

१. कनिष्ठ न्यायालये दोन मृत्यूपूर्व जबाबांचा, जे अनुक्रमे विशेष कार्यकारी दंडाधिकारी आणि स. सा. क्र. १२-हेड कॉन्स्टेबल यांनी नोंदवले जे डॉक्टरांनी प्रमाणित केले, बारकाईने

विचार केल्यानंतरच समवर्ती निष्कर्षापर्यंत पोहोचली. मृत्यूपूर्व जबाबात असे म्हटले होते की, आदल्या रात्री म्हणजे घटनेच्या तारखेला मृत व्यक्तीचे आरोपींसोबत स्वयंपाकावरून भांडण झाले होते आणि चिडलेल्या अर्जदाराने रॉकेल ओतून तिला माचिसने पेटवून दिले. दोन्ही मृत्यूपूर्व जबाब सुसंगत होते आणि स्पष्ट शब्दात आरोपी अर्जदाराच्या दोषाकडे लक्ष वेधले गेले की त्याने महिलेला पेटवून दिले होते ज्यामुळे तिचा मृत्यू झाला होता. मृत्यूपूर्व जबाब स्वेच्छेने दिले गेले नाहीत, या युक्तिवादाला विशेष कारण देऊन महत्त्व देता येणार नाही कारण डॉक्टरांकडून योग्य ती परवानगी घेतल्यानंतर कार्यकारी दंडाधिकाऱ्यांनी कायद्यानुसार मृत्यूपूर्व जबाब नोंदविला होता. [परिच्छेद ८] [१००८-बी-डी]

२. मृत्यू जवळ आल्याने होणारी शारीरिक किंवा मानसिक दुर्बलता, स्वतःचे समर्थन करण्याची आत्मविश्वासाची इच्छा किंवा चुकीची जबाबदारी दुसऱ् यावर लादण्याची प्रवृत्ती, तसेच आरोपीच्या अनुपस्थितीत आणि अनेकदा प्रमुख प्रश्नांना आणि थेट सूचनांना उत्तर म्हणून आणि उलटतपासणीची संधी नसताना हे जबाब दिले जातात. हे सर्व विचार अशा जबाबांना एक प्रकारचा धोकादायक पुरावा बनविण्याचे षड्यंत्र रचतात ही चिंता दूर करण्यासाठी केवळ मृत्यूपूर्व जबाबाच्या आधारे शिक्षेचा विचार करताना सावध दृष्टिकोन अवलंबावा लागतो. मृत्युपूर्व जबाबाला दुजोरा मिळाल्याशिवाय तो शिक्षेचा एकमेव आधार ठरू शकत नाही, असे कायद्याचे पूर्ण कलम नसले तरी न्यायालयाने सावध गिरी बाळगली पाहिजे आणि त्याद्वारे न्यायालयाच्या मनात विश्वास निर्माण केल्यास त्यावर अवलंबून राहिले पाहिजे. सरकारी पक्षाचे काही साक्षीदार फिर्यादी खटल्यात उलटसुलट आणि किरकोळ विसंगती दाखवत असले, तरी कनिष्ठ न्यायालयांनी प्रत्येक परिस्थितीचे सखोल मूल्यमापन केले

आणि वस्तुस्थितीची काळजीपूर्वक तपासणी केल्यानंतरच त्यांचे समवर्ती निष्कर्ष नोंदवले, या साध्या कारणास्तव त्यांचा सध्याच्या खटल्याच्या निकालावर कोणताही परिणाम झाला नाही.

या न्यायालयाने भारवाडा भोगिनभाई हिरजीभाई, या प्रकरणात निरीक्षण केल्याप्रमाणे वस्तुस्थितीचा समांतर निष्कर्ष सिद्ध झाल्याशिवाय विशेष अनुमतीद्वारे दाखल अपीलात पुन्हा विचारात घेता येत नाही:

(१) हा निष्कर्ष कोणत्याही पुराव्यावर आधारित नाही किंवा

(२) निष्कर्ष विमर्यस्त आहे, असे आहे की पुरावा त्याच्या मूळ मूल्यावर विचारात घेतला गेला तरी कोणतीही वाजवी व्यक्ती त्या निष्कर्षापर्यंत पोहोचू शकला नसता किंवा

(३) निष्कर्ष अग्राह्य पुराव्यावर जो पुरावा, दृष्टीतून वगळला, तर सरकारपक्षाचा खटला परीणामशून्य करेल किंवा त्यास मोठ्या प्रमाणावर अविश्वसनीय मानेल किंवा कमजोर करेल अशा पुराव्यावर आधारित आणि बांधलेला आहे.

(४) दोषीच्या बाजूने न्यायाचा समतोल झुकवेल असे काही महत्त्वपूर्ण पुरावे दुर्लक्षित केले गेले आहेत, किंवा विचारार्थ घेतले नाहीत किंवा चुकीच्या पद्धतीने नाकारले गेले आहेत. विशेषत: जेव्हा स. सा. क्र. १ आणि १२ च्या पुराव्यांना स. सा. क्र. ८ च्या पुराव्यासह पुष्टी मिळते (ज्याने आरोपीच्या शिक्षेसाठी आधार तयार केलेल्या मृत्यूपूर्व जबाबावर त्याच्या शेऱ्याची पुष्टी केली) यापैकी कोणत्याही श्रेणीत हे प्रकरण येत नाही. अशा परिस्थितीत ट्रायल कोर्ट तसेच उच्च न्यायालयाने जो निष्कर्ष काढला आहे, तो विपर्यस्त मानला जाऊ शकत नाही.

[पारस ११, १४, १५] [१००९-सी-ई; १०१०-सी-एफ]

रामबिहारी यादव विरुद्ध बिहार राज्य आणि इतर (१९९८) ४ एससीसी ५१७ : [१९९८] २ एससीआर १०९७;सुरेशचंद्र जना आणि ऑर्स व्ही. पश्चिम बंगाल राज्य आणि ओर्स. २०१७ (८) स्केल ६९७; अतबीर वि. एनसीटी दिल्ली सरकार (२०१०) ९ एससीसी (१९९२) २ एससीसी ४७४ : [१९९२] २ एससीआर १९७; पन्नीरसेल्वम विरुद्ध तमिळनाडूराज्य (२००८) १७ एससीसी १९० : [२००८] ८ एससीआर ९६२; भरवाडा भोगिनभाई हिरजीभाई वि. गुजरात राज्य (१९८३) ३ एससीसी २१७ : [१९८३] ३ एससीआर २८० – यावर अवलंबून होते. किंग वि वुडकॉक (१७८९) १६८ ईआर ३५२ - संदर्भित.

केस लॉ संदर्भ

[१९९८] २ एससीआर १०९७ मधील परिच्छेद क्र. ११ वर भिस्त ठेवली

२०१७ (८) स्केल ६९७ मधील परिच्छेद क्र. ११ वर भिस्त ठेवली

[२०१०] ९ एससीआर ९९३ मधील परिच्छेद क्र. १२ वर भिस्त ठेवली

[१९९२] २ एससीआर १९७ मधील परिच्छेद क्र. १२ वर भिस्त ठेवली

[२००८] ८ एससीआर ९६२ मधील परिच्छेद क्र. १२ वर भिस्त ठेवली

[१९८३] ३ एससीआर २८० मधील परिच्छेद क्र. १४ वर भिस्त ठेवली

फौजदारी अपिलीय अधिकार क्षेत्र

फौजदारी अपील क्रमांक १०२५/२०११.

मुंबई उच्च न्यायालयाच्या दिनांक ०८.०६.२०१० च्या फौजदारी अपील क्रमांक ४६२/१९९२ मधील निर्णय व आदेशावरून.

याचिकाकर्त्यातर्फे सुधांशू एस. चौधरी, शकुल आर. घाटोळे, सुश्री सुरभी गुलेरिया,

ॲड. निशांत रमाकांतराव कातनेश्वरकर, प्रतिवादीचे ॲड.

न्यायालयाचा निर्णय मा. न्यायमूर्ती एन. व्ही. रमणा यांनी जाहीर केला.

१. उच्च न्यायालयाच्या निकालाने व्यथित झालेल्या अपीलकर्त्याने विशेष परवानगीने हे अपील दाखल केले आहे, मुंबई येथे दिनांक ८ जून २०१० रोजी १९९२ च्या फौजदारी अपील क्रमांक ४६२ मध्ये उच्च न्यायालयाने १९९२ च्या सत्र न्यायालय प्रकरण क्रमांक ९१ मधील कनिष्ठ न्यायालयाच्या निर्णयावर शिक्कामोर्तब केले.

२. थोडक्यात सरकार पक्षाचे प्रकरण असे आहे की, आरोपी अर्जदाराचे लताबाई (मृत) यांच्याशी घटनेच्या तारखेपूर्वी गेल्या पाच वर्षांपासून अनैतिक संबंध होते आणि १३ डिसेंबर १९९१ रोजी मृत महिलेने आरोपीसाठी जेवण बनवण्यास नकार दिल्याने तो चिडला आणि रॉकेल ओतून तिला जिवंत जाळले. मयत महिलेचा आरडाओरडा आणि रडणे ऐकून मीराबाई व सत्यभामाबाई (स. सा. क्र. ७) या दोघींनी तिला वाचविण्यासाठी धाव घेतली. आग विझविण्यासाठी अपीलकर्तेही त्यांच्यासोबत होते. बघता बघता शेजाऱ्यांचा जमाव

जमला आणि त्या गोंधळात आरोपी घटनास्थळावरून पळून गेला. त्यानंतर शेजाऱ्यांनी पीडितेला सिव्हिल हॉस्पिटल नाशिक येथे नेले जिथे अपीलकर्त्यालाही दाखल करण्यात आले होते. विशेष न्यायदंडाधिकारी जयप्रकाश चव्हाण (स. सा. १) यांनी लताबाईंचा मृत्यूपूर्व जबाब तसेच अपीलकर्त्याचा जबाब नोंदविला. त्याच दिवशी, म्हणजेच १४.१२.१९९१, रोजी निवृत्ती बाबुराव गोधडे (स. सा. क्र. १२), पोलीस हेड कॉन्स्टेबल यांनी लताबाई (मृत) यांचा मृत्यूपूर्व जबाब नोंदविला आहे.

३. पीएसआय जाधव (स. सा. क्र. ११) यांनी आरोपींविरुद्ध गुन्हा क्रमांक ७६/९१ दाखल केला आहे. त्यानंतर घटनास्थळाचा पंचनामा करून घटनास्थळावरून रॉकेल ऑईल टिन, माचिस बॉक्स, साडीचे तुकडे, ब्लाऊज आदी आक्षेपार्ह साहित्य जप्त करून साक्षीदारांचे जबाब नोंदवले. १६.१२.१९९१ रोजी पीडित लताबाई यांचा जळालेल्या अवस्थेत मृत्यू झाला आणि आरोपीला १९.१.१९९२ रोजी अटक करण्यात आली. तपासाच्या अनुषंगाने मृताच्या मृतदेहाचे शवविच्छेदन करण्यात आले, केमिकल एक्झामिनरचा अहवाल (नि. ३२) प्राप्त करून आरोपीवर दोषारोपपत्र दाखल करण्यात आले. त्याने आरोप नाकारल्याने विद्वान सत्र न्यायाधीशांनी संपूर्ण खटला चालवून आरोपीला दोषी ठरवले आहे/ भादंवि कलम ३०२ अन्वये दंडनीय गुन्ह्यासाठी अपीलकर्त्याला जन्मठेप व रु.१००/- दंड भरण्याची शिक्षा ठोठावली व दंड भरला नाहीतर पुढील १ महिना कारावासाची शिक्षा ठोठावली.

४. अपीलकर्ते-आरोपीने उच्च न्यायालयात अपील करून हे प्रकरण पुढे नेले. जळालेल्या अवस्थेत लताबाईंचा अनैसर्गिक मृत्यू घडवून आणण्यात आरोपींचा सहभाग असल्याचा

खटला सरकारी पक्षाने संशयापलीकडे सिद्ध केला आहे, असा निष्कर्ष उच्च न्यायालयाने काढला. त्यानुसार उच्च न्यायालयाने अपील फेटाळून लावत अतिरिक्त सत्र न्यायाधीशांनी ठोठावलेली शिक्षा व शिक्षा कायम ठेवली. कनिष्ठ न्यायालयांच्या समवर्ती निष्कर्षांमुळे व्यथित होऊन आरोपी-अपीलकर्ता आमच्यासमोर अपीलात आहेत.

५. आम्ही दोन्ही बाजूंचा विद्वान वकिलांचे म्हणणे ऐकले आहे आणि अभिलेखावरील पुराव्यांचा अभ्यास केला आहे.

६. याचिकाकर्त्याने मृतव्यक्तीवर रॉकेल ओतले होते, ही वस्तुस्थिती सरकारी पक्षाला सिद्ध करता आलेली नाही, हे न्यायालयाला पटवून देण्याचा प्रयत्न याचिकाकर्त्याच्या वकिलांनी केला आहे. त्यांनी युक्तिवाद केला की या घटनेचा प्रत्यक्षदर्शी कोणीही नव्हता, खरे तर मृतव्यक्तीला वाचवण्याच्या प्रयत्नात आरोपी स्वत: ४० टक्के भाजलेल्या अवस्थेत पीडित होता. घटनेच्या दिवशी मृत महिलेने स्वत:ला पेटवून घेतल्यावर आरडाओरडा केला, आरोपीने लताबाईंचा आरडाओरडा ऐकताच तो तिला वाचविण्यासाठी घरात घुसला पण आरोपीला पाहून मृताने त्याला मिठी मारली, ज्यामुळे तोही भाजला होता. विद्वान वकिलांनी पुढे युक्तिवाद केला की, कथित मृत्यूपूर्व जबान्या मृतव्यक्तीने स्वेच्छेने केलेल्या नाहीत, खोट्या आरोपांचा खटला दाखल करण्याच्या आणि अपीलकर्त्याला अडकवण्याच्या हेतूने त्या बनावट तयार केलेल्या आहेत. ८६ टक्के जळालेल्या पीडिता मृत्यूपूर्व जबाब कसा देऊ शकते आणि आरोपीचा हेतू सिद्ध झाला आहे की नाही आणि आरोपीचा दोष संशयापलीकडे सिद्ध झाला आहे का, अशा अनेक शंका असूनही कनिष्ठ न्यायालये या प्रकरणाकडे योग्य पद्धतीने पाहण्यात अपयशी

ठरली आहेत आणि आरोपी- अपीलकर्त्याविरुद्ध दोषसिद्धीचा आदेश दिला आहे जो रद्द करावा लागेल, अशी विनंती त्यांनी केली.

७. राज्य सरकारच्या वतीने बाजू मांडणाऱ्या विद्वान वकिलांनी मृत्यूपूर्व जबाब हाच शिक्षेचा आधार असल्याचे सांगितले. सरकारी पक्षाने सबळ आणि विश्वासार्ह पुरावे जोडून आरोपीचा दोष संशयापलीकडे सिद्ध केला आहे आणि म्हणूनच अपीलाखालील आदेशात या न्यायालयाच्या हस्तक्षेपाची आवश्यकता नाही.

८. दोन्ही बाजूच्या विद्वान वकिलांनी केलेल्या युक्तिवादांचा विचार करून आणि अभिलेखावरील कागदपत्रे पाहिल्यानंतर, आमचे असे मत आहे की विशेष कार्यकारी दंडाधिकारी यांनी नोंदवलेल्या मृतांच्या दोन मृत्यूपूर्व जबाबांचा (परिशिष्ट पी -१), आणि स. सा. क्र. १२ - हेड कॉन्स्टेबल (परिशिष्ट पी-३) जे अनुक्रमे डॉक्टरांनी प्रमाणित केलेले आहेत, बारकाईने विचार केल्यानंतरच खालील न्यायालये समवर्ती निष्कर्षापर्यंत पोहोचली आहेत. आदल्या रात्री म्हणजे घटनेच्या तारखेला मृत महिलेचे आरोपींसोबत जेवण शिजवण्यावरून भांडण झाले आणि चिडलेल्या अर्जदाराने रॉकेल ओतून माचिसने पेटवून दिल्याचे मृत्यूपूर्व जबाबावरून स्पष्ट होते. दोन्ही मृत्यूपूर्व जबाब सुसंगत आहेत आणि स्पष्ट शब्दात आरोपी अपीलकर्त्याच्या अपराधाकडे लक्ष वेधतात- की त्याने महिलेला पेटवून दिले आहे ज्यामुळे तिचा मृत्यू झाला आहे. मृत्यूपूर्व जबाब स्वेच्छेने दिले जात नाहीत, या युक्तिवादाला महत्त्व देता येत नाही, कारण विशेष कार्यकारी दंडाधिकाऱ्यांनी डॉक्टरांकडून योग्य ती परवानगी घेऊन कायद्यानुसार मृत्यूपूर्व जबाब नोंदविला आहे. कॉन्स्टेबलने नोंदवलेला दुसरा मृत्यूपूर्व

जबाब खुलाशांच्या बाबतीतही सुसंगत आहे आणि आरोपीच्या गुन्ह्याकडे लक्ष वेधते.

९. हाती आलेल्या प्रकरणाचे विश्लेषण करण्यापूर्वी मृत्यूपूर्व जबाबाबाबत काही बाबी लक्षात घेणे महत्त्वाचे ठरेल. जरी आपण भारतीय पुरावा कायद्याच्या कलम ६, ७ आणि ३२ अंतर्गत मृत्यूपूर्व जबाबाची ग्राह्यता शोधू शकतो. मृत्यूपूर्व जबाबाच्या ग्राह्यतेचा नियम राजा विरुद्ध वूडकॉक, (१७८९) १६८ ईआर ३५२ या प्रकरणामध्ये सापडतो, हा मृत्यूपूर्व जबाबाच्या पैलूवरील सर्वात महत्त्वाचा खटला कायदा मानलाजातो, कारण त्या प्रकरणात त्यात मृताची जबानी जी सिल्व्हियाकडून स्वतः दिली गेली होती. (सिल्व्हिया) ही तिच्याबाबतीत काय घडले याचा एकमेव पुरावा होता त्यात न्यायालयाने मृत्युपूर्व जबाबाचा वापर आणि महत्त्व स्पष्टपणे योग्य ठरविले आहे, "जेव्हा पक्षकार मृत्यूच्या टप्प्यावर असतो आणि जेव्हा या जगाची प्रत्येक आशा संपते: जेव्हा खोटेपणाचा प्रत्येक हेतू शांत होतो आणि सत्य बोलण्यासाठी मन सर्वात शक्तिशाली विचारांनी प्रेरित होते." न्यायालयाने पुढे म्हटले आहे की, "इतकी गंभीर आणि इतकी भयानक परिस्थिती कायद्याने न्यायालयात दिलेल्या सकारात्मक शपथेप्रमाणे बंधननिर्माण करणे मानली जाते."

१०. मृत्यूपूर्व जबाबाच्या ग्राह्यतेचा नियम आता संपुष्टात आलेला नाही. फौजदारी खटल्याच्या निकालात मृत्यूपूर्व जबाब महत्त्वाची भूमिका बजावते. एखाद्या व्यक्तीने त्याच्या/तिच्या मृत्यूच्या कारणाबद्दल दिलेला मृत्यूपूर्व जबाब पुरावा कायद्याच्या कलम ३२ अन्वये मृत्यू किंवा त्याच्या मृत्यूस कारणीभूत ठरलेल्या कोणत्याही परिस्थितीत, मृत्यूच्या कारणावर प्रश्नचिन्ह उपस्थित केले जाते. मृत्यूपूर्व जबाब हा ऐकीव पुराव्याच्या ग्राह्यतेच्या नियमाला

अपवाद आहे, यावर अनेकदा भर देण्यात आला आहे. ऐकीव नियमाला अपवाद म्हणून मृत्यूपूर्व जबाब ही औपचारिकतावादी दृष्टिकोनावर आधारित आहे की पुराव्यांच्या विशिष्ट वर्गांना ग्राह्य किंवा अग्राह्य ठरवणे आणि सादर केलेल्या विशिष्ट पुराव्यांच्या स्पष्ट विश्वासार्हतेवर नव्हे.

११. मृत्यू समोर असतांना येणारी शारीरिक किंवा मानसिक दुर्बलता, आत्मविश्वासाची इच्छा किंवा चुकीची जबाबदारी दुसऱ्यावर ढकलण्याचा स्वभाव, तसेच आरोपीच्या अनुपस्थितीत आणि अनेकदा सूचक प्रश्नांना आणि थेट सूचनांना उत्तर देताना आणि उलटतपासणीची कोणतीही संधी नसताना जबान्या दिल्या जातात, याची आपल्याला जाणीव आहे. हे सर्व विचार अशा जबान्यांना धोकादायक प्रकारचा पुरावा बनविण्याचे षड्यंत्र रचतात. ही चिंता दूर करण्यासाठी या न्यायालयाने अनेक प्रकरणांमध्ये केवळ मृत्यूपूर्व जबाबाच्या आधारे शिक्षेचा विचार करताना सावध पवित्रा घेण्याचा इशारा दिला आहे. मृत्युपूर्व जबाबाची पुष्टी झाल्याशिवाय तो शिक्षेचा एकमेव आधार ठरू शकत नाही, असे कायद्याचे पूर्ण राज्य नसले तरी न्यायालयाने सावधगिरी बाळगली पाहिजे आणि न्यायालयाच्या मनात विश्वास निर्माण केल्यास त्यावर अवलंबून राहिले पाहिजे [पहा: रामबिहारी यादव विरुद्ध बिहार राज्य आणि ओर्स. (१९९८) ४ एससीसी ५१७ आणि सुरेशचंद्र जाना अँड ओर्स. वि. वि.पश्चिम बंगाल राज्य आणि इतर, २०१७ (८) स्केल ६९७].

१२. शिवाय, न्यायालयाच्या मते, अशी जबानी देतांना मृत व्यक्ती चांगल्या मनःस्थितीत होती आणि त्याला कोणतेही शिकवणी किंवा उत्तेजन नव्हते, असा विश्वास निर्माण झाला

असेल, तर मृत्युपूर्व जबाब हा शिक्षेचा आधार ठरू शकतो, असे या न्यायालयाने सातत्याने नमूद केले आहे. जर मृत्यूपूर्व जबानीमुळे न्यायालयाच्या मनात त्याच्या अचुकतेबद्दल आणि सत्यतेबद्दल काही शंका निर्माण होतअसेल, तर सबळ पुराव्याशिवाय त्यावर कारवाई करू नये हे ही पहा: अतबीर विरुद्ध सरकार एनसीटी ऑफ दिल्ली, २०१० (९) एससीसी १, पानीबेन वि. गुजरात राज्य, १९९२ (२) एससीसी ४७४ आणि पन्नीरसेल्वम वि. तमिळनाडू राज्य, २००८ (१७) एससीसी १९०].

१३. खटल्याच्या वस्तुस्थितीला अनुसरून विशेष कार्यकारी दंडाधिकाऱ्यांनी (स. सा. क्र. १) १४.१२.१९९१ रोजी रुग्णाची तपासणी करून फिटनेस प्रमाणपत्र देणाऱ्या ड्युटी मेडिकल ऑफिसरकडून पीडितेची फिटनेस स्थिती प्राप्त केल्यानंतर मृताचा मृत्यूपूर्व जबाब (एक्सटी.१०) नोंदविला होता. मृतव्यक्तीने घटनेचे वर्णन केले असून आरोपीचे नाव स्पष्ट व ठाम शब्दात घोषित केल्याने मृत्यूपूर्व जबाबाच्या सत्यतेबाबत शंका येऊ शकत नाही. त्या दृष्टीने या प्रकरणात मृतव्यक्तीचा मृत्यूपूर्व जबाब असे म्हणायला आम्हाला संकोच वाटत नाही आरोपी-अपीलकर्त्याला दोषी ठरवण्यासाठी खटला हा एकमेव आधार ठरू शकतो.

१४. या परिस्थितीत, सरकारी पक्षाचे काही साक्षीदार फिर्यादी खटल्यात उलटे आणि किरकोळ विसंगती दाखवत असले, तरी खालील न्यायालयाने प्रत्येकाचे सखोल मूल्यमापन केले आहे या साध्या कारणास्तव त्यांचा सध्या च्या खटल्याच्या निकालावर कोणताही परिणाम होत नाही परिस्थिती आणि वस्तुस्थितीची काळजीपूर्वक तपासणी केल्यानंतरच त्यांचे समवर्ती निष्कर्ष नोंदवले गेले. भरवाडा भोगिनभाई हिरजीभाई वि . गुजरात राज्य, (१९८३) ३

एससीसी २१७, वस्तुस्थितीचा समवर्ती निष्कर्ष सिद्ध झाल्याशिवाय विशेष अनुमतीद्वारे अपीलात पुन्हा उघडता येत नाही: (१) निष्कर्ष कोणत्याही पुराव्यावर आधारित नाही किंवा; (२) हा निष्कर्ष विकृत आहे, पुरावा त्याच्या फेस व्हॅल्यूवर घेतला असला तरी कोणताही वाजवी व्यक्ती पोहोचू शकला नसता किंवा; (३) हा निष्कर्ष अग्राह्य पुराव्यावरआधारित आणि आधारलेला आहे, जो पुरावा, दृष्टीतून वगळला तर फिर्यादी खटला नाकारला जाईल किंवा त्याची मोठ्या प्रमाणात बदनामी होईल किंवा बिघडू शकेल किंवा;(४) दोषीच्या बाजूने समतोल झुकेल असे काही महत्वाचे पुरावे आहेत. जे उपेक्षित दुर्लक्षित, किंवा चुकीच्या पद्धतीने त्यागलेले आहेत.

१५. हाताशी असलेले प्रकरण वरीलपैकी कोणत्याही श्रेणीत येत नाही, विशेषत:जेव्हा स. सा. क्र. १ आणि १२ च्या पुराव्यांना स. सा. क्र. ८ (डॉ. कोतकर) च्या पुराव्यासह पुष्टी मिळते ज्याने मृत्यूपूर्व जबाबावर आपल्या समर्थनाची पुष्टी केली (एक्स. १०) ने आरोपींच्या शिक्षेचा आधार तयार केला. अशा परिस्थितीत कनिष्ठ न्यायालय तसेच उच्च न्यायालयाने काढलेला निष्कर्ष आपल्याला विरोधी वाटत नाही. स. सा. क्र. १ आणि १२ ने नोंदवलेल्या मृत्यूपूर्व जबाबांमध्ये कोणतीही कमतरता नव्हती आणि ते आत्मविश्वास वाढवतात म्हणून आरोपींचा दोष संशयापलीकडे सिद्ध झाला आहे, असे तर्कसंगत मत खालील न्यायालयांनी नोंदवले आहे. अशा प्रकारे, वरील सर्व कारणांमुळे, खालील न्यायालयांनी नोंदवलेल्या वस्तुस्थितीच्या समवर्ती निष्कर्षांमध्ये आपला हस्तक्षेप आवश्यक आहे असे कोणतेही आधार आपल्याला दिसत नाहीत. त्यामुळे हे अपील फेटाळले जाते आणि ते फेटाळले जावे.

१६. शेवटी, अपीलकर्त्याची बाजू मांडणाऱ्या विद्वान वकिलांनी असा युक्तिवाद केला की अपीलकर्ता कट्टर गुन्हेगार नाही, तो एक गरीब मिस्त्री आहे ज्याची पत्नी आणि मुले आहेत आणि त्याला ४०% जळालेल्या जखमा देखील आहेत. त्यामुळे याचिकाकर्त्याच्या प्रकरणाचा सरकार सहानुभूतीपूर्वक विचार करू शकते, अशी विनंती त्यांनी न्यायालयाला केली. आमच्या मते, अपीलकर्त्याच्या निवेदनाचा विचार करणे किंवा न करणे हे सरकारचे काम आहे. परंतु या टप्प्यावर आम्ही त्या बाबतीत अपीलकर्त्याला कोणताही दिलासा देऊ शकत नाही.

१७. त्यानुसार अपील फेटाळले जाते.

देविका गुजराल अपील फेटाळले जाते.

<u>अस्वीकरण</u>

या न्यायनिर्णयाच्या मराठी भाषेतील या अनुवादाचा वापर हा पक्षकारास त्याच्या/ तिच्या मातृभाषेमध्ये त्याचा अर्थ समजून घेण्यापुरताच मर्यादित राहील आणि त्याचा इतर कोणत्याही कारणाकरता वापर करता येणार नाही तसेच इंग्रजी भाषेतील न्यायनिर्णय हाच सर्व व्यावहारिक आणि कार्यालयीन वापराकरिता विश्वसनीय असेल आणि तोच त्यातील आदेशाच्या निष्पादन आणि अंमलबजावणी करता वैध मानला जाईल.

x-x-x-x